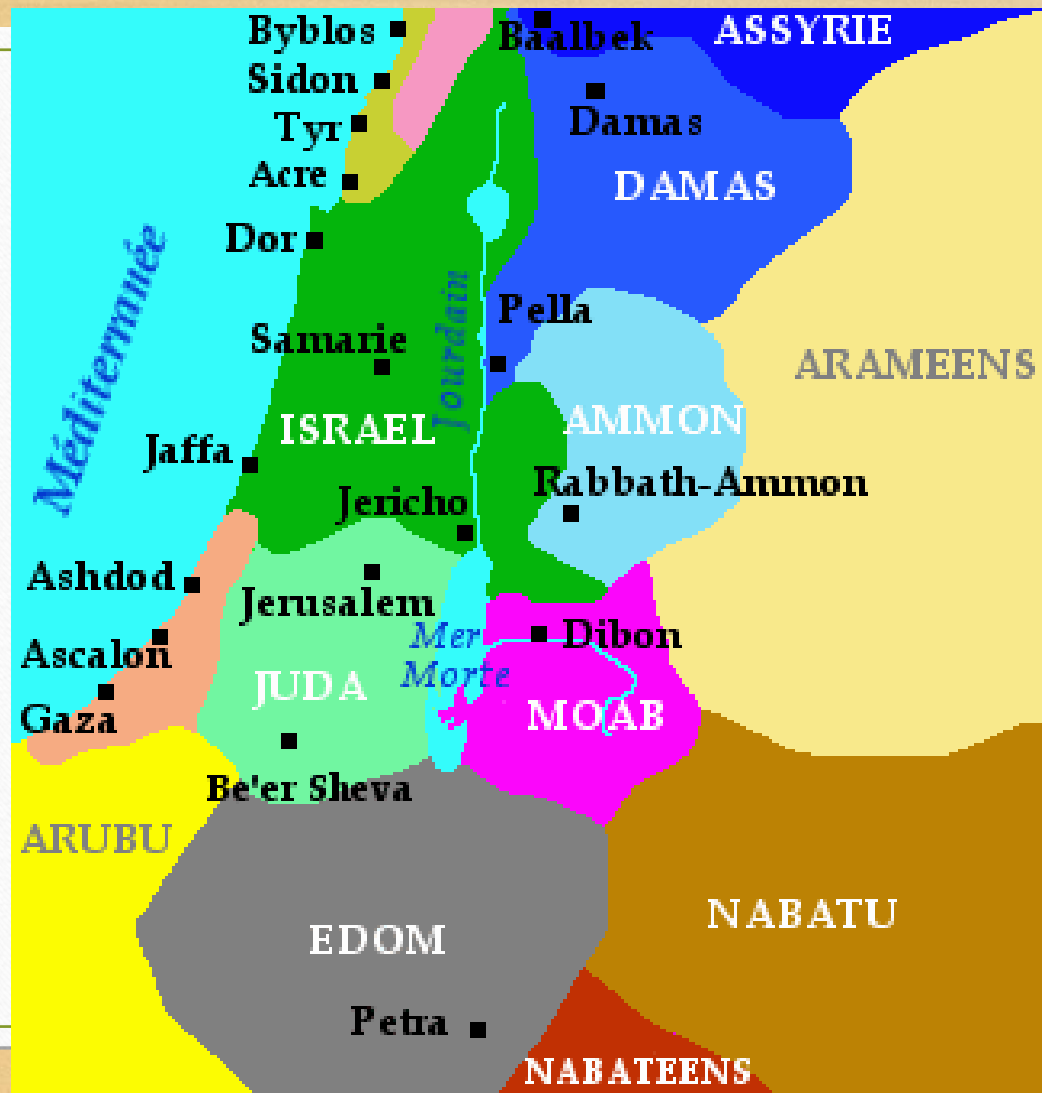

AMOS

SOCIAL KONTEXT

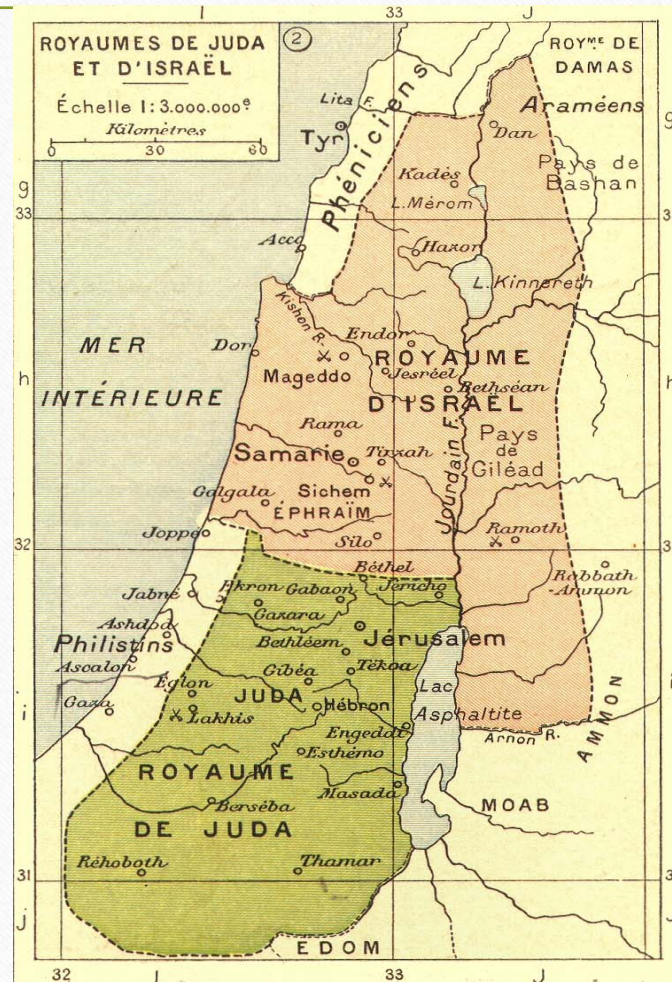
- Empire d'Assyrie
- Royaume de Damas
- Royaume d'Ammon
- Royaume d'Israël
- Cités sous domination de Tyr
- Araméens
- Royaume du Moab
- Royaume de Juda
- Royaume d'Edom
- Philistins
- Tribus Arubu
- Tribus Nabatu
- Nabatéens

Tekoa

700-talet fvt

(Juda/Sydriket)

Ussia är kung i Juda
Jerobeam i Israel

SOCIALA FÖRHÅLLANDEN

ur AMOS BOK

I Hayes och Holladays bok, sidan 53, i kapitlet som handlar om **historisk kritik** - kan man läsa att en text berättar bl. a. om personer och sociala förhållanden. Jag har valt att **granska Amos för att se om boken kastar ljus på några sociala fakta**. Syftet med denna analys är alltså att lyfta fram information om livsförhållanden som eventuellt kan finnas i boken. Och jag skall försöka att göra det utan att komma alltför nära historiska eller stilistiska områden. Jag ställer mig frågan: ”Består boken enbart av domsord och profetiska uttalanden, finns det inte också notiser ur Amos liv och samhällskritiska inslag?”

Boken börjar således:

Detta är Amos ord. Han var en av herdarna från Tekoa och såg syner om Israel när Ussia regerade i Juda och Jerobeam, Joashs son, regerade i Israel, två år före jordbävningen.

Amos var samtida med Hosea. Dessa två profeter levde på 700-talet – de är således de äldsta bland profeterna – båda verksamma i nordriket. Född i Tekoa, en liten by belägen 15 km söder om Jerusalem (se kartan). Amos var inte från början avsedd för att bli profet; han levde ju på landet, vaktade får och odlade fikon¹; men Gud bestämde det annorlunda så att han gav sig iväg till Nordriket för att förkunna. Och han började predika – i våldsamma, stormiga drag mot alla möjliga sociala orättvisor och mot hyckleri i gudstjänstlivet. Han predikade inte bara för det egna folket utan även för de kringliggande hednafolken.² Hans dom riktade sig främst till invånarna i Damaskus, Gaza, Tyr, Edom, till ammoniterna, Moab, Juda och Samaria, vers 3, 9 (se kartan), men även Israel klandrades. Amos som hade sagt ja till Gud och hade accepterat uppdraget att bli profet, blev sålunda Guds språkrör. Han förkunnade Nordrikets (dvs. Israel) undergång om folk inte bättrade sig. Han siktar in sig på olika teman i texten: egoismen, trolöshet, rikedomar, lättja, lyxliv, vällust. Rika kvinnor och män – exempelvis oredliga domare. För Amos, profeten, är alltid på de svaga-och de fattigas sida. Han kritiserar ett samhälle som han inte verkar trivas med och som han fördömer. Han

¹ Fikon ansågs vara fattig mat.

² Bibeln, 1999, s. 1632

säger det rakt ut; men en dag blir det till slut för mycket och han kommer att landsförvisas. Det tre stora delarna/temata i boken³ är:

- I. [1,2 – 2, 16] **Nationernas dom och Israels dom.**
- II. [3,1 – 6,14] **Profetior mot Israel.**
- III. [7,1 – 9, 15] **Synerna.**

Boken innehåller 9 kapitel:

Kapitel 1-5: Israel och grann länderna anmodas / uppmanas till ånger / till att ångra sig. Genom Amos talar Gud till nationerna. Detta påminner om andra profeter, som: **Jesaja (13-23)**, **Jeremia (46-51)**, samt **Hesekiel, 25-32**). Amos nämner bara nationerna som omringar landet (se kartan). Men han varnar också Israel. För det är klart att Israel ansågs mer skyldig än de andra nationerna eftersom landet hade varet gynnad / privilegierad. Gud hade ju hjälpt Israel att komma ut ur Egypten. (**Ex., 19, 6; Dt., 32,9; Os., 13,5**). Gud kommer att straffa sitt folk för dess religiösa trolöshet (14). Men en chans till räddning ges alltid: ”*Kom till Herren så får ni leva!*” (5,6).

Kapitel 3: Herren avslöjar sina hemligheter till profeterna. På grund av överträdelse kommer Israel att förstöras / fördärvas / rivas ned.

Kapitel 6-8 : Israels fall förutses långt innan den assyriska invasionen.

Kapitel 9: Israel kommer att återse sitt land.

- I. a) ***Kritik mot de rikas egoism***

En livlig kritik av samhället sipprar genom texten: några lever i överflöd, andra svälter. Kungar och rikt folk har flera bostäder/vistelse[ort]. Amos predikar att de välbärgades hus/villor kommer att rivas. (Jfr. **Jeremia., 36, 22**). Om användning av elfenben i hus, se: **1Rg., 22, 39; Ps.45, 9**. Den kärva kritiken uttrycker sig ofta i skarpa ord, ibland med lite avskräckande bilder av farliga, vilda djur – lejon, björn, och ormar. Man känner att Amos är indignerad av egoismen som råder i landet. Han tar helt och hållet de svagas, de fattigas parti:

*De säljer den oskyldige för pengar
Och den fattige för ett par skor. (2, 6)*

*De trampar ner de svaga
och de skuffar undan de hjälplösa.*

³ ”Boken har troligen redigerats långt efter Amos egen tid och rymmer senare tillämpningar av profetens budskap” Bibeln 1999, 858.

Amos fördömer utsvävande seder (2, 7).

b) *Kritik mot kvinnor (4)*

Kvinnor sparas inte heller av Amos. ”Lyssna nu, ni Bashan-kor”. Vissa damer ” som bor på Samarias berg kallar han för ”Bashan-kor”⁴ – ett föga smickrande smeknamn kan man tycka, men förklaringen är att han beskyller dem för att ”förtrycka de svaga /och plåga de fattiga” (4,1). Gud har inget tålmod med sådana kvinnor, säger han. Han kommer att vara grym med dem. Men är det verkligen Gud som talar just då genom Amos mun? Är det inte snarare Amos – mannen – som ger sin åsikt om kvinnor?

a) *Israel, drabbad på grund av sin falska religion, förstod inte.*

Bara några ord om det, för att behandla religion hör inte till min uppgift. Jag håller mig till det sociala. Texten rymmer ändå en hel del om religion på den tiden; om sed och bruk kring kulten, samt hur folk utöver sin religion. Den visar också att Gud inte går med på synkretism när det gäller religion; därifrån alla förebråelser/hotelser som finns att läsa (5, 7). Gud kommer att straffa sitt folk för dess otrohet (14) men, som ovannämnd ger han ändå en chans till räddning. I vers (4,4) föreslår ironiskt Amos att t.o.m gå över till Bethel kulten, han säger: (5,4) ”Gå till Betel och synda till Gilgal⁵ och synda än mer!” Man får också lite information om sed och bruk på de så-kallade ”falska gudstjänster” om offer på morgonen, om tackoffer av syrat bröd⁶ och den tionde avgift på festen tredje dag.

⁴ Bachan var en platå öst om Jordan som var känd för feta betesmark och skogar (Jfr Ps. 22,13)

⁵ Bethel och Gilgal: kult platser och vallfartsorter i Nordriket.

⁶ Jäst bröd fick man inte äta.

d) **Mot domare som utsuger folk**

” Ni förvandlar rätten till malört / och slår rättfärdigheten till marken!” (5, 7)

Amos glömmer ingen i sin ”anklagelseskrift”, så att även vissa ohederliga domares vanor avslöjas. Han målar en levande tablå av vissa samtida – de som hade det gott ställt och kunde leva ett bekymmerfritt liv – mer eller mindre på andras bekostnad.

(5, 10) Ni hatar den som för rättens talan i domstolen
Och avskyr den som säger sanningen.
Därför – ni som trampar på den fattige
Oh tar hans säd i skatt:
Ni bygger hus av huggen sten,
Men ni skall aldrig bo i dem,
Ni planterar härliga vingårdar,
Men ni skall aldrig dricka vinet.
Ty jag vet att era brott är många
Och era synder otaliga,
Ni förtrycker oskyldiga och tar mutor
Och hindrar de fattiga att få sin rätt.
Därför tiger den kloke i denna tid,
(5, 13) Ty det är en ond tid.

Och som en refräng, denna chiasm:

**Sök det goda och inte det onda,
Så att ni får leva!**
.....
**(15) Hata det onda och älska det goda,
Låt rätten råda då ni dömer!**

Ännu en kritik av lyxlivet (6)

Kungar och rikt folk hade flera bostäder/vistelse[ort]. De välbärgades villor kommer att rivas. (Jfr. **Jeremia., 36, 22**).

Amos vänder sig direkt till ”De trygga på Samarias berg, gräddan av det främsta folket” Gräddan av det främsta folket ligger på elfenbenssängar och latar sig på sina soffor, de vräker i sig god mat, säger han (**6, 4-6**).

De diktar allsköns sånger som David, de dricker vin ur offerskålar och bekymrar sig inte för Josefs undergång. Om användning av elfenben i hus, se: **1Rg., 22, 39; Ps.45,9**. Amos skämmer ut dem:

(6, 4) *Ni ligger på elfenbensängar
och lатар er på era soffor,
ni äter lamm från hjorden
och gödkalvar som ni fött upp.
Ni skrålar till harpa
och diktar allsköns sånger som David,
ni dricker ert vin ur offerskålar
och smörjer er med finaste olja,
(6, 6) men Josefs undergång bekymrar er inte.*

Och lite längre fram:

.....

(6, 8) *Jag avskyr Jakobs stolthet,
jag hatar dess borgar,
jag skall prisge denna stad
och allt som finns i den.*

Häri från börjar Amos syner

Men det blev lite för många förbannelser till slut. Amasja, översteprästen i Betel tröttnade på Amos. Han bestämde sig för att sända bud till Jerobeam som var kung av Israel. Och denne bestämde att Amos skulle förbjudas att profetera. Emellertid försvarar Amos en sista gång de fattiga och de svaga (kap. 8). Amos får en tredje vision, och han dömer utsugarna. En sista hyllning till Gud (Kap. 9) , men **YAHWEH's dag kommer att drabba alla syndare (9)**.

Efter prövningen, efter katastrofen kommer återupprättandet. Ty det finns alltid hopp hos Gud. Det blir ett nytt löfte för Israel. En profetia om Israels återupprättelse avslutar (Amos) boken.

*Då skall ja vända ödet för mitt folk Israel.
De skall bygga upp förstörda städer och bo i dem.
plantera vingårdar och själva dricka vinet,
anlägga trädgårdar och äta deras frukt.
Jag skall plantera dem i deras egen mark,
Och de skall aldrig mera ryckas upp
Ur den mark som jag har gett dem,
Säger Herren, din Gud.*

Nu, bara några ord.

Vi har nu kommit till avslutning av denna studie. Min uppgift var att redogöra för sociala förhållanden som kan kasta ljus över texten.

Vi upptäckte ett samhälle med stora orättvisor, där det fanns stora klasskillnader. De fattiga blev ofta utnyttjade. Pengar spelade en så stor roll i samhället och människorna blev korrumperade; det fanns kvinnor med dåligt rykte. Om det fanns bra kvinnor fick vi däremot inte veta! Även domare kunde bli ohederliga. Det var ett samhälle med slavhandel. Man förstår att det verkligen behövdes en man som Amos för att människorna skulle bättra sig, bli mindre egoistiska, mera generösa. Amos var alltid på de svaga, de fattigas sida; men hans nit / hans iver väckte översteprästens avundsjuka, och det blev hans fall till slut.

Jag öppnar ett fönster på en sedan länge svunnen tid och jag upptäcker ett fascinerande värld, där en enkel man, genomgod och modig, from och rättfärdig ger sig i väg för att predika. Gud talar till honom. Han lyder, lämnar hus och mark, lämnar sina får, lämnar allting bakom sig, och ger sig iväg på okända vägar för att förkunna guds ord. Påminner inte Amos öde om apostlarnas, eller om dessa första missionärer som ingenting kunde stoppa, så stor var deras tro?

"Förkunna bland folken [att] Herren är konung!" (Psaltaren 96, 10)